

KNUD FRIIS' EGET HUS

UDGIVET AF REALDANIA BYG

KNUD FRIIS

12.03.1926 - 25.11.2010

Afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole i 1950

Gift med Bodil Johanne Friis, kaldt Buller, i 1950

Selvstændig tegnestue med Elmar Moltke Nielsen i 1957

Professor ved arkitektskolen Århus 1967-1970

Gæsteprofessor ved Ball State University, Indiana, USA 1975

Medlem af repræsentantskabet for Statens Kunstfond 1977

Formand for Dansk Arkitektur Center, Gl. Dok 1987-89

Har modtaget: Træprisen 1959, Eckersberg Medaillen, Møbelprisen og Betonprisen 1972, Arkitekturprisen BDA, Bayern 1975, C.F. Hansen Medaillen 1987, Nykredits Arkitekturpris 2000, Akademisk Arkitektforenings Æresmedalje 2002 samt Honorary Fellow of the American Institute of Architects i 1983 og æresmedlem af Bund Deutscher Architekten 1992

DE VIGTIGSTE BYGGERIER

Eget hus, Brabrand, 1958. Fredet i 2008. Købt af Realdania Byg, 2011,
Vivian og Bent Bigaards hus, Brabrand 1963, Tingstedet, Brabrand 1965

Hotel Lakolk, Rømø, 1966, Hotel Stavrbj Skov, Middelfart, 1967,
Hotel Føroyar, Thorshavn, Færøerne, 1983, Entreprenørskolen, Ebeltoft, 1968,
Scanticon, Skåde, Århus, 1969, Siemens-Bildungszentrum, Feldafing,
München, 1974, Scanticon Princeton, USA, 1980, Scanticon Minneapolis, USA, 1982,
Scanticon Denver, USA, 1984, Scanticon, Borupgård, Helsingør, 1988,
Scandinavian Center, Århus, 1995, Risskov Gymnasium, Aarhus, 1969,
Skanderborg Gymnasium, 1973, Viborg Gymnasium, 1974, Ikast Gymnasium, 1976,
Silkeborg Gymnasium, 1977, Morsø Gymnasium, Handelsskole og Teater, 1982

Odder Rådhus, 1971, Morsø Rådhus, Nykøbing Mors, 1980,
Kommunedata, Aalborg, 1990, Prismet, Århus, 2002, Ellevang Kirke, Aarhus, 1974,
Skjoldhøj Kirke, Aarhus, 1983, Øer Maritime Ferieby, Ebeltoft, 1988

FORORD

Knud Friis' eget hus ligger i Aarhusforstaden Brabrand på en stor naturgrund. Villaen er opført i 1958 som egen bolig og tegnestue til Knud Friis fra arkitektfirmaet Friis & Moltke. Hovedhus og anneks blev i 1970 dels udvidet, dels partielt ombygget af arkitekten selv, der frem til sin død boede i huset sammen med sin hustru.

Villaen består af tre parallelle længer, der er orienteret nord-syd: en hovedfløj og en udhusfløj, som er bundet sammen med havemure, der tilsammen danner en kvadratisk, brolagt gårdhave, samt en tilbygget værelsesfløj længst mod øst. Huset med tilbygninger, anneks, havemure og indre gårdrum samt haven blev fredet i 2008.

Knud Friis grundlagde sammen med Elmar Moltke Nielsen tegnestuen Friis & Moltke i 1954. Friis & Moltke blev især kendt i 1960'erne, hvor de introducerede en tillempet udgave af brutalismen, den såkaldte kasemataarkitektur med store, robuste bygningslegemer, der ofte trykker sig ned i landskabet, og ofte er karakteriseret af rå betonmure og synlige tekniske installationer. De har stået bag adskillige villaer, klyngehuse og gårdhavebebyggelser samt ikke mindst erhvervs- og institutionsbyggerier i Danmark.

Realdania Byg købte huset i 2011 og har netop gennemført en nænsom restaurering af ejendommen. Det er sket for at sikre det ikoniske bygningsværk og dets betydning i nyere dansk arkitekturhistorie for eftertiden. Villaen repræsenterer på meget fornem vis Friis & Moltkes arkitektur, og naturligvis især Knud Friis' egen tolkning af samme. Den er samtidig en vigtig brik i fortællingen om ejerboligens udvikling efter 2. verdenskrig, hvor billigere byggematerialer og privatøkonomisk velstand var med til at skabe grundlaget for et byggeboom af boliger til den danske familie – ofte med inspiration i netop arkitekternes egne huse, hvor arkitekten som selvstændig bygherre fik mulighed for at udfolde egne ideer i et friere forum.

Huset er i dag lejet ud til privat beboelse med tegnestuedel i tråd med husets oprindelige anvendelse.

Realdania Byg,
September 2012

Knud Friis (tv), 1926-2010, blev arkitekt med afgang fra Kunstakademiet i 1950. Han dannede sammen med Elmar Moltke Nielsen (th) tegnestuen Friis & Moltke i 1954 (Friis & Moltke).

Øverst er der kig til Brabrand Sø (Poul Pedersen 1959).

BRABRAND I 50'ERNE

Af Anne og Søren Friis

Brabrand var i 50'erne en lille selvstændig by uden for Århus. I hovedgaden var der 4 købmænd, 3 bagere, mejeriudsalg, farvehandel, trikotageforretning, Sæbehuset Tatol, station, kro osv. I dag er der ikke meget mere end en kiosk i hovedgaden. Der var ikke noget særligt fint over byen, og slet ikke noget storagtigt.

Knud Blach Petersen og Herbert Jensen tegnede i Brabrand en boligbebyggelse for Brabrand Boligforening. En god bebyggelse, der ligger i Hans Broges Bakker og op til den park, storkøbmanden Hans Broge havde skænket Brabrand Kommune. Her kom Buller og Knud til at bo de første år i en stuelejlighed lige ud til skoven.

HØJEN

Et lille stykke herfra ligger Højen. Dengang var der ikke meget bebyggelse på stedet. Knud og Buller fandt og købte en grund her for 8000 kr., og med lidt lån hos Knuds mor, der ejede en bladkiosk i det nærliggende Søvangen, fik de mulighed for at bygge deres hus.

Nogenlunde samtidig med, at Buller og Knud byggede Højen 13 i 1958 – 59, blev der bygget 5 – 6 andre huse på vejen. I et af disse kom arkitekt David Birnbaum og Lilian til at bo. På nabogrunden til Højen 13 tegnede Knud senere hus for Bent og Vivian Bigaard Sørensen. David og Knud var arkitekter enten i fællesskab eller hver for sig på hovedparten af husene. Senere byggede også Blach Petersen sit eget hus her. Stedet var attraktivt på grund af skovens nærhed og på grund af udsigten mod syd over Brabrand Sø.

HØJEN 13

Huset ligger højt – som adressen også fortæller – og på en ca. 3000 m² stor grund. Mod syd er der udsigt over Brabrand Sø. Mod øst

*Ankomsten.
Facade mod nord.
Den udkragede over-
etages gavle er udført
som store, faste glas-
partier, hvis lysindfald
suppleres med lyset fra
en række lave, højtsid-
dende vinduer mellem
betondragerne i overeta-
gens langsider.*

ligger skoven. Foruden udsigten ønskede Knud og Buller en privat gårdhave. Konceptet blev to parallelle hvide mure i øst-vestlig retning. Mod vest begrænser carport og udhus gårdrummet ud mod vejen. Mod øst spænder to store etagehøje og udkragede betonvægge mellem murene. Disse udgør to af siderne i overetagen, som er åben mod syd med udsigt over søen, og åben mod nord, hvor der dengang var udsigt over markerne. Underetagen åbner sig med glas fra gulv til loft mod gårdhaven, som bliver en central del af husets rumlige koncept. Mod øst er der vinduer mod skoven. Et på en gang både meget lukket og privat hus, men på den anden side også et hus, der åbner sig mod både selvskabte og naturlige kvaliteter på grunden. Gårdhaven er en meget væsentlig del af huset og var ramme om en stor del af livet i huset. Det måske noget lukkede og afvisende ydre modsvares

af åbenhed, når man kommer ind – ikke ulig det romerske atriumhus eller det kinesiske byhus. Indretningen er åben og fri, da der kun i ringe omfang indgår bærende indvendige vægge og søjler i underetagen og overhovedet ikke i overetagen.

Husets konstruktion er let aflæselig, som Knud godt kunne lide, at det skulle være: med to hvide mure, der omkranser gårdhaven mod syd og nord og bærende og frit spændende vægskiver i overetagen. Herpå et lag af betonbjælker, der bærer taget. Disse er udkragede og med vinduer imellem, også for her at synliggøre det konstruktive princip.

HUSETS OPRINDELIGE PLANLØSNING

Planen er enkel og åben. I underetagen findes toilet, fyrrum og to børneværelser. Centralt i etagen ligger køkken og spiseplads i åben forbindelse med hinanden, og herfra er der udsigt til gårdhaven og skoven. Mod gårdhaven og i hele underetagens længde ligger et åbent areal, der indeholder trappen til 1. sal, plads til leg ved børneværelserne og entré med garderobe. Gangarealet er en del af den rumlige oplevelse af huset, og opleves ikke som egentlig gang.

Historiske fotos fra 1959 – før tilbygningen. Hovedhuset er i to etager: en underetage, der mod nord og syd lukkes af langsgående, hvidmalede teglstensmure, der indkredser gårdhaven, og en overetage, bestående af to etagehøje jernbetondragere, oven på hvilke man med 1½ meters afstand har oplagt tværgående betonåse, som bærer det tagpapdækkede (oprindeligt ralbelagte), udkragede built-up tag (Poul Pedersen 1959).

Underetagens vestside, ind mod gårdrummet, er udført som en spinkel stolpekonstruktion med en række faste vinduer og en blåmalet glassdør, der har erstattet den oprindelige skydedør (Poul Pedersen 1959).

Overetagen indeholder et soverum afgrænset af skabsvægge, stuen og Knuds arbejdsrum.

Alle adskillelser i overetagen er i lette materialer. Døre er skydedøre, og mellem bjælkerne er der lukket med glas mod loftet som over betonen mellem bjælkerne i facaden.

MATERIALER

Den indvendige beklædning i overetagen er i planker af Douglas Fyr i forskellige bredder og behandlet med kalk, der efterfølgende er børstet ned. Ellers er de indvendige overflader vandskuret og hvidmalet murværk og malede møbelplader. Køkkenet er i sortbejdet limtræ med malede låger. Stort set alt inventar er lavet til huset. Lamper er også eget design og fabrikeret hos "Blik Poulsen på Nøjsomhedsbakken". Lamperne blev siden udviklet og sat i egentlig produktion. Gulvene i underetagen er Alta skifer, i overetagen er det ensfarvet grå filt, hvor der tidligere har været grå linoleum og senere kokostæppe. Trappen er udført i massivt træ og med åbne trin båret på to vanger.

Udvendigt er alt træværk sortbejdset, murene er hvide, og overetagen står i beton, der er støbt på stedet i ru brædeforskalling.

Et enkelt materialevalg, hvor alt fremstår som det, det er.

Knud yndede at hæfte ord som “ærlighed og ydmyghed” på, når han selv skulle beskrive sit valg af materialer. “Robust” var også et ord, han yndede at bruge om sit foretrukne materialevalg.

UDVIDELSEN FRA 1969

I 1965 fik Buller og Knud Jesper, der var en efternøler, og i 1969 besluttede de at bygge til huset. Det blev en lav længe mod øst helt ind mod skoven. Den er opført i beton, støbt på stedet i ru bræd-

Over alt bliver der arbejdet med materialer og farvesætning. Overetagens gulv er i dag belagt med filt (oprindeligt gråt linoleum og senere belagt med kokos), væggene er beklædt med kalkbehandlede brædder af Douglasgran, og lofterne er dækket af hvidmalede gipsplader mellem de rå betondragere.

Udhuset ligger parallelt med hovedhuset, men på den anden side af gårdhaven. Udhusfløjen er et én-etages længehus med tagpapdækket built-up tag. Bygningens nord- og sydgavle udgøres af de hvidmalede havemure, mens bygningsens østside er beklædt med sortmalede brædder.

deforskalling. Længen indeholder 4 værelser og et badeværelse. Mellem tilbygningen og det oprindelige hus spænder en selvstændig konstruktion, der indeholder den gang, der forbinder værelserne i tilbygningen. I gangen er der glaspartier mod syd og nord. Man går 4 trin ned til tilbygningen. Den oprindelige brystningsmur i facaden mod øst blev rykket ca. en halv meter ud, forhøjet og forbundet med overetagen med et glasbånd.

Det er en disposition, der giver lys i det nu udvidede køkken og det oprindelige badeværelse, der også bliver større. De oprindelige børneværelser blev nedlagt til fordel for en ny spisestue, der fra øst får lys fra ovenlysbåndet og ellers fra gårdhaven, hvortil der også er udsigt.

*Ejendommen er restaure-
ret i 2012, så den frem-
står autentisk, inklusive
de ændringer, som arki-
tekten Knud Friis selv
har foretaget i de 53 år,
hvor han og familien har
beboet stedet.*

Det er karakteristisk for Friis og Moltkes byggerier, at farvesætningen spiller en stor rolle både for rummet og for husets identitet. I interiøret er den originale farveholdning derfor opretholdt på vægge, døre, lofter og vinduer etc. Udvendigt er alle overflader malet i originalt farvehold med sort træværk og hvide facader og skorstene.

Ud mod vejen blev det, der var carport og udhus, indrettet som gæstefløj og arbejdsrum for Knud. Der blev her indrettet et selvstændigt badeværelse og indlagt varme. Et nyt skur og en dobbelt carport blev bygget til parallelt med den nyindrettede fløj. Denne tilbygning blev som den oprindelige udført i træ.

SAGT AF MICHAEL SHERIDAN

Michael Sheridan slutter sin beskrivelse af huset i sin bog "Mesterværker" sådan:

"Bodil (der er Bullers borgerlige navn) og Knud Friis boede i deres hus i mere end 50 år, frem til deres død i 2010.

I 2011 solgte Bodil og Knud Friis' børn huset til en større fond som bevarer vigtige historiske bygninger", og videre: "det blev fredet i 2008 og vil derfor blive bevaret som en unik krydsning mellem en speciel

grund, nogle byggematerialer og et arkitektonisk formsprog, der aldrig siden er overgået i enkelhed og formel kraft”.

Til denne heldige krydsning mellem arkitektur, materialer og den specielle grund kan vi så tilføje, “og de to mennesker Buller og Knud”.

BARNDOMSHJEMMET

Først i vores voksenliv er det for alvor gået op for os, hvor moderne huset på Højen 13 var og stadig er – for os var det jo bare vores barndomshjem!

Gennem hele opvæksten kom der ganske vist mange interesse-rede udenlandske arkitekter og arkitektstuderende, der gerne ville se huset, men det hørte ligesom med. Det var spændende for os børn og et tilløbsstykke for de andre unger på vejen, når der eksempelvis kom

Hovedhusets underetage indeholder forstuen, åbent trapperum med udgang til gårdhaven og adgang til dels det åbne køkken, spisestuen, badeværelse og dels det tidligere fyrrum.

Hovedhusets farveholdninger og overflader er for størstedelens vedkommende de originale: Gulvene er belagt med kvadratiske, grå fliser af alta skifer og udstyret med gulvarme, i spise-stuen dog med rektangulære skiferfliser fra 1970. Væggene er hvidmalede murstensvægge, og loftene er i beton med synlige spor af forskalling.

“delegationer” fra Sovjet, Sydafrika, Finland eller blot en enlig japaner med superavanceret fotoudstyr. Buller tog gæstfrit imod dem alle og viste rundt i hus og have.

I det hele taget havde vi et meget åbent hus – både i overført og bogstavelig forstand. Om sommeren stod døre og port åbne til have, gård og skov, og unger rendte ind og ud af huset. Ofte også via børneværelsesvinduerne.

Vi oplevede et meget funktionelt og robust hus, hvor der ikke var så meget med “sko af i dag”, og hvor det var tilladt at stå på rulleskøjter på underetagens stengulv – dog ikke før rulleskøjterne var blevet produktforbedret med gummihjul!

Alt var imidlertid ikke altid ren idyl.

Værelsesfløjen fra 1970, placeret øst for og parallelt med hovedhuset. Tilbygningen er delvist nedgravet i terræn og korresponderer med hovedhusets overetage ved at fremstå som en rå betonkonstruktion, hvis høje fundament, vægge og stern går ud i ét og har tydelige spor efter forskallingsbrædder.

Hovedhusets oprindelige planløsning blev delvist ændret af Knud Fris selv i forbindelse med udvidelsen af villaen i 1970. Tilbygningen er disponeret med en sidekorridor med adgang til et forældresoveværelse med bad samt tre børneværelser.

Tilbygningens overflader og farver er som ved opførelsen i 1970: Gulvene er belagt med store, rektangulære sorte skiferfliser, skillevæggene i værelserne er hvidmalede, mens de øvrige vægge står i rå beton med spor efter forskalingsbrædder.

Lofterne er beklædt med blåmalede, ruhøvede brædder, og dørene og skydedørene er malet blågrønne med aflange, sorte trægreb.

Flere af vore skolekammerater syntes, at det var synd for os. Familien var jo helt øjensynligt fattig!

Der var rå beton og stengulve i vores nye værelser. Intet tapet og ingen væg til væg tæpper. Værst gik det ud over lillebror Jesper, som for en kortere periode – og til Bullers store bekymring – vægrede sig ved at bringe nye kammerater med hjem, fordi vores hus skreg af mangel på sofaarrangementer i læder, kakkelborde, pyntepuder og ryatæpper!

Men Friis og Moltkes særkende var jo netop anvendelsen af det rå materiale og synlige konstruktioner, den såkaldte “ærlighed”, som understøttede funktionaliteten, og som var med til at skabe karakter og kvalitet i deres bygninger. Knud hadede, når “husene skulle se ud af mere, end de var”.

TIDEN

Enfamiliehusbyggeriet tog fart i 1950’erne. Krigens ressourceknaphed og lukkede grænser var ved at være et afsluttet kapitel, og det var stadig muligt at få billige statslån og finde interessante byggegrunde.

Underetagens oprindelige østside blev ved udvidelsen i 1970 fjernet, og en ny muret mur blev opført 65 cm foran den oprindelige facadeflugt. Denne forskydning udnyttes til lysindtag gennem et skrånstillet lysbånd i husets længde mellem hovedhus og tilbygning. I tilbygningens østvæg er der placeret en længdegående vinduesrække mellem fundament og tag.

Køkkenet, hvis tidligere spiseplads er ombygget til gangareal og trappe ned til tilbygningen, har bevaret de oprindelige, gråmalede skabelementer med nye bordplader.

Toiletter, håndvaske og armaturer er alle udskiftet med nyt sortiment tegnet af Friis & Moltke.

Husets indretning anno 1970 efter tilbygning. Spisekrogen har fået sit eget rum hvor der tidligere var børneværelser (Friis & Moltke).

Arkitekterne rejste atter ud i verden på inspirerende studierejser, ligesom bøger og tidsskrifter om de store mestre som Frank Lloyd Wright, Corbusier og Mies van der Rohe blev tilgængelige. Der blev eksperimenteret med materialer og teknikker. Mange helt almindelige familier fik råd til arkitekttegnede huse, hvilket også Friis og Moltke nød godt af.

Processen med at nå frem til den helt rigtige løsning udfordrede Knud.

Han elskede det berigende samarbejde med "almindelige mennesker" og at finde frem til de dygtigste håndværkere. Det var i disse tidlige enfamiliehusopgaver hans livslange begejstring for "*den gode bygherre*" blev grundlagt,

I de efterfølgende tider med boom inden for readymade parcelhuse, industrialiseret byggeri og totalentreprisernes fremmarch, blev der, til Knuds store fortrydelse, en del længere mellem "*den gode bygherre*" – et emne, han yndede at debattere ved enhver given lejlighed.

Men hvem er i grunden en bedre bygherre end arkitekten selv? Som næsten alle arkitekter i samme periode tegnede og byggede Knud eget hus. Familien Friis fik et dejligt sted at leve og bo.

OMGIVELSER

Huset på Højen og omgivelserne hænger så fint sammen.

Samspillet mellem hus, brostenbelægninger, græsplæner, stedsegrønt bunddække af efeu og vinca, bøgeskoven og senere de mange rododendron bevoksninger gjorde nærmest stedet selvforklarende.

Den ønskede sammenhæng mellem ude og inde og mellem form, konstruktion og funktion lykkedes.

Knud havde samme forkærlighed for granit, som han havde for beton.

Begge materialer udtrykker nemlig noget *“oprindeligt, djærvt og karskt”*.

Kunsten udenfor i haven og gården på Højen blev valgt i denne ånd.

Foruden de store arealer og stier befæstet med granitbrosten og senere nytilkomne arealer med pigsten, blev huset født med en godt 2 meter lang, meget simpel granitbænk. Under, og i ly af den udkragede

Grunden er anlagt med brostensbelægninger og store grønne plæner.

Grunden er generelt omkranset af opvoksede løvtræer, og der er spredte busketter samt mindre områder med løgvækster.

Gårdhaven er med soltært træ samt enkelte blomster og buske.

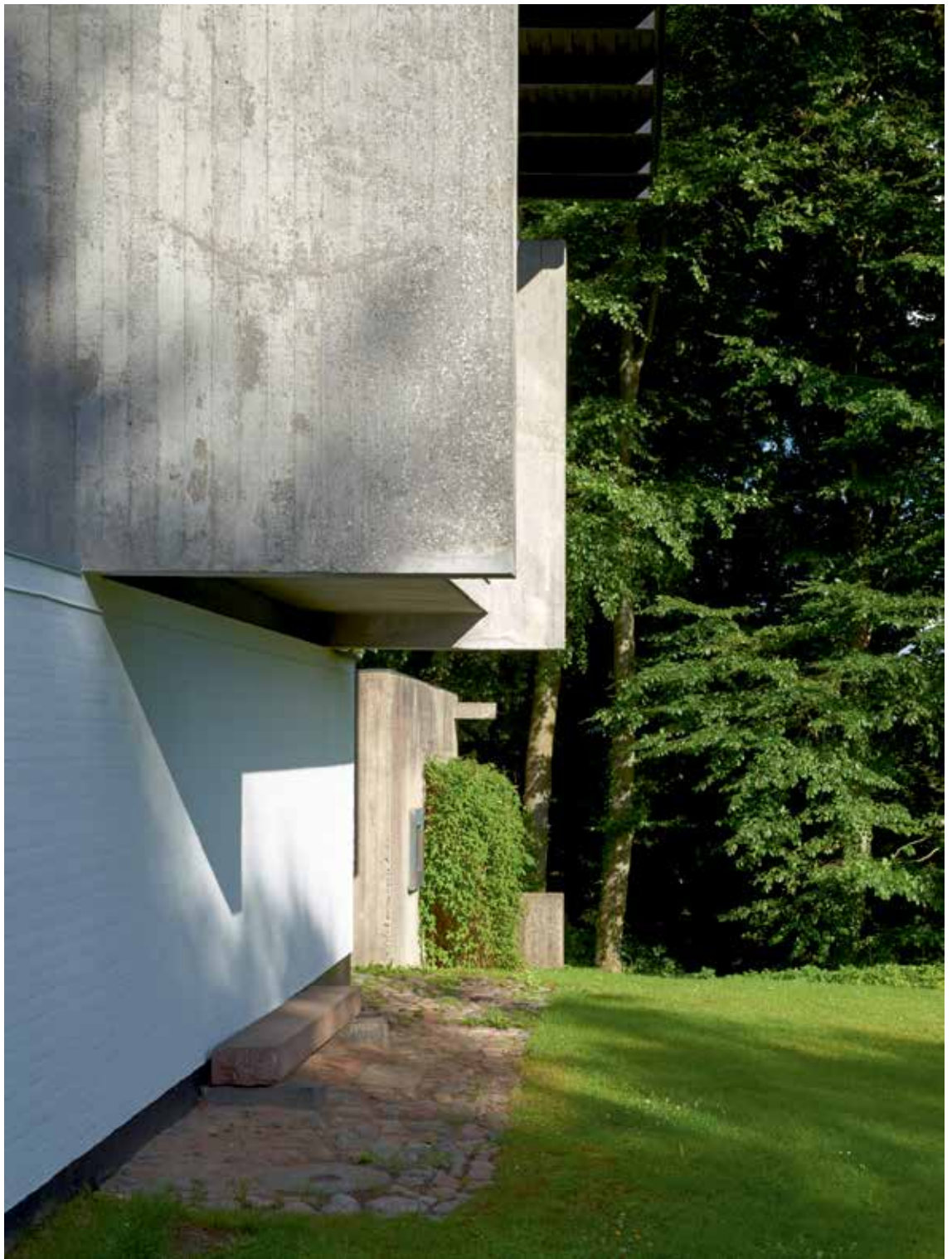

overetage mod syd, er et sæde i form af en tonstung granitbjælke lagt op på to tværgående granitbæring. Bænkens konstruktionsprincip minder ganske meget om konstruktionsprincippet i huset selv – enkelt og ligetil!

Det første stykke udendørs kunst, Buller og Knud købte, var en ca. 1,5 meter lang granitskulptur i relief haute, udført af billedhuggeren Erik Heide.¹

1: Erik Heide dansk billedhugger født 1934 i Øster Jølby på Mors. Han er uddannet på Det Kongelige Danske Kunstakademi fra 1951-1954, hvor han var elev af maleren Kræsten Iversen, og på den grafiske skole i 1957, hvor han blev undervist af grafikereren Holger J. Jensen. Siden 1958 har han udelukkende arbejdet som billedhugger. Erik Heide er især kendt for sine udsmykninger i kirker. Han arbejder fortrinsvis i grove materialer som træ, granit og støbejern.

Gårdarealet er i forbindelse med restaureringen eftergået i belæggninger og beplantning, så det fremstår med sin oprindelige stramhed som en del af arkitekturens helhed. Ligeledes er havearealet gennemgået, og udgåede træer er retableret, mens selvsåede vækster i det meste er blevet fjernet.

De to havemure, der lukker gårdhaven og samtidig udgør gavlene i de to af villaens fløje, er ca. to meter høje, hvidmalede og har ud mod haven, dvs. mod syd, en tofløjet gitterport i sortmalet jern. Gårdrummet er ligesom gangarealerne rundt om huset brolagt.

En liggende kvinde (efter sigende kunstnerens egen hustru) fik plads i græsset mod skoven, hvor hun fjælede sig i al sin frodighed. Til at begynde med syntes børn nok, at damen var en smule “fræk” med bare bryster og runde lår, men hurtigt blev hun en selvfølgelighed.

Senere kom en anden Heide skulptur til. “Lots hustru” i sandstøbt jern. Den blev placeret i gårdhaven, hvor hun som et markant element stod og rustede med ynde.

Erik Heide har ofte samarbejdet med arkitektfirmaet Friis & Moltke, og blandt de betydningsfulde samarbejder kan nævnes Ellevang Kirke og Nykøbing Mors Rådhus.

Anonym stenhuggerkunst fandt også plads på Højen. Knud elskede at opstøve det, som andre ikke værdsatte så meget. Et udhugget granitvandingstrug til kvæg dateret 1830, møllesten og flere granitsennepskværne fik plads forskellige steder udenfor og indgik smukt i helheden.

INTERIØR

Samme oplevelse af noget helstøbt får man, når man kommer indenfor. Meget af inventaret er nagelfast.

I underetagen er der hvidmalede mure omkring høje skabe og murede bæringer under køkkenbordene og spisebordet. Pladerne er tommetykke og udført i henholdsvis sortbejdet træ og ludbehandlet ahorn.

I overetagen er der faste trælamelbænke i begge vinduespartiernes fulde bredde samt langs den ene langvæg i stuen.

Sidstnævnte var en rummelig siddeplads med fast rygstøtte monteret direkte på bræddevæggen og to store løse madrasser. Bænken skabte mange siddepladser, og gennem årene har flere børn og senere børnebørn kunnet ligge på langs, samtidig med at resten af selskabet sad omkring.

I den nyere tilbygning er der brede, støbte vinduesbænke i beton, faste skabe i alle rum, og oprindeligt var der faste, murede sengesteder i de tre af værelserne.

Hovedhusets overetage indeholder en opholdsstue (billedet) med et stort udsigtsvindue mod syd, arbejdsværelse/tegnestue med udsigtsvindue mod nord og adskilt fra opholdsstuen ved en skydedør.

*Fra tegnestuen.
I den murede væg
mellem dagligstue og
arbejdsværelse er en lille
pejs, suppleret med en
nyere brændeovn.*

Huset emmer af brugbarhed og robusthed, uden at det dog bliver for tungt eller "brutalt". Dette skyldes vekslende dagslyssindfald, bevidst farvevalg på lofter, trappegelænder, døre og skodder samt et righoldigt supplement af løse møbler, heriblandt mange stoleklassikere blandet med møbler i eget design.

Også Bullers islæt gav sig til kende. Hun vævede selv forhæng, møbelbetræk og sengetæpper i rustik uldkvalitet og farveholdninger, der passede smukt ind i helheden.

Og så var der alle kunstværkerne, artefakter og samlerobjekter.

Store og små malerier, litografier og relieffer fyldte godt op i alle rum.

De mest markante større malerier var værker af danske kunstnere som Emil Gregersen, Svend Engelund, Poul Ekelund, Allan Schmidt, Aage Fredslund Andersen, Karin Nathorst Westfelt, Johannes Carstensen og Jørgen Jacobsen. Alle malerierne klædte huset godt!

Hertil kom de mange litografier, børnetegninger, fotos af gamle aner, søn Søren's akvareller, skulpturer og masker fra Afrika, glas-kunst, keramik og så selvfølgelig Knuds egne malerier af landskaber,

Fra sydsiden. Tilbygningen er visuelt adskilt fra hovedhuset med et vindues-/dør parti i begge ender.

Den tidligere garageport mod vejen er i dag erstattet af et murstykke med vindue og dør. Vest for den tidligere garage har man i 1970 tilbygget en ny carport med redskabsskur mod haven.

kvier, og høns. Hans motiver var primært hentet på Liverågård og nærmeste omegn.²

Specielt kunstmaleren Emil Gregersen havde en stor plads i Knuds hjerte.³

Udover at være en mentor for Knud, når det drejede sig om maleri, har Emil ofte indgået i et frugtbart samarbejde med Friis & Moltke og udsmykket og farvesat flere af arkitektfirmaets byggerier. Eksempelvis kan nævnes Scanticon Skåde, Siemens kursuscenter München og Skjoldhøj Kirke.

Både nord- og sydgavlen har et ganske lille vindue med indvendig, blåmalet skodde (bagsideomslaget).

GÆSTER I HUSET

Som nævnt tidligere var Højen 13 et meget åbent og gæstfrit hus.

Vi børn havde næsten dagligt venner med hjem. De deltog i måltiderne, og ofte fik vi lov at "sove sammen".

De voksne havde også mange gæster.

Der var gæster, som kom til middag, gæster, som blev inviteret til fester, og så var der de mange danske og udenlandske gæster, som boede hos os i kortere eller længere perioder.

De mere kortvarigt boende gæster var for det meste forelæsere og gæsteprofessorer med tilknytning til arkitektskolen.

"Fastliggere" på Højen 13 var personer, der i flere uger var i Danmark for at samarbejde omkring tegnestuens internationale projekter. Der var for eksempel arkitekt Sander fra München, som var udstationeret i Danmark i forbindelse med projekteringen af Siemens kursuscenter. Og der var unge Jay Larson fra USA, som kom af flere omgange og deltog i arbejdet med de amerikanske Scanticon'er i Denver og Minneapolis.

2: Liverågård var familien Friis' fritidsgård gennem mere end 40 år. Den ligger nær Kjærsgård Strand mellem Hjørring og Hirtshals.

3: Emil Gregersen, 1921-1993, dansk maler. Han var medlem af Vrå-udstillingen siden 1957 og 1964-70, derefter af Den Frie Udstilling. Han modtog Eckersbergs Medaillen i 1980.

Alle tekniske installationer er i forbindelse med restaureringen gennemgået og fornyet i nødvendigt omfang. Gulvvarmen i stueetagen er fornyet og udført med forbedret isolering, ligesom alle vinduer har fået udskiftet de eksisterende termoruder med energibesparende energiglas.

Inddækninger er udført i zink. Tagenes tagpapdækninger er fornyet overalt.

Jay og Knud blev trods den store aldersforskel venner for livet.

Andre rigtig gode venner af huset var Sven og Ebba Hansen og Johan og Henny Richter.

Venskabet mellem parrerne blev styrket omkring etableringen af Aarhus Arkitektskole i 1967, hvor alle tre hankøn kom til at virke som professorer og afdelingsledere på den nye skole.

En helt speciel slags besøgende var Bullers "sydamer". Hver onsdag eftermiddag var huset åbent for nabodamerne, der invaderede det store spisebord med medbragte symaskiner, snitmønstre og strikkesøj, eller blot mødte op uden andet end sig selv for at deltage i det hyggelige samvær.

Buller var også eminent til at samle den voksende familie ved særlige lejligheder. I det hele taget gjorde hun Højen 13 til et samlingspunkt for familie, venner og naboer, og med hendes død i marts 2010 var den epoke i husets historie definitivt slut. Blot 7 måneder senere døde også Knud.

Buller blev 86 år og Knud 84.

SUMMARY

Architect Knud Friis' own villa stands in its private grounds in the Århus suburb of Brabrand. Built in 1958, the villa served as Knud Friis' residence as well as his drawing office. In 1970 a parallel east wing was added by the architect himself, who lived in the villa with his wife right up until his death.

Together with Elmar Moltke Nielsen, in 1954 Knud Friis founded the Friis & Moltke firm of architects. In the 1960s Friis & Moltke introduced to Denmark a modified version of brutalism, or so-called casemate architecture, in which large and robust sections of a building, often set into the landscape, are dominated by raw concrete wall constructions and visible internal technical installations. Friis & Moltke have designed numerous villas, cluster houses, atriums and commercial and institutional buildings in Denmark.

The villa is an outstanding example of Friis & Moltke's architecture. It is also an important part of the history of the development of owner-occupied housing after World War II, when cheaper building materials and personal economic prosperity laid the basis for a construction boom in Denmark's family housing sector – often drawing inspiration from the architects' own homes where, as the owners, they were free to develop their ideas without the hindrance of an owner's individual requirements.

The villa comprises three parallel wings, all with a north-south orientation: the main building with an extension to the east and an outhouse and carport furthest to the west. These are connected by garden walls, which together with the buildings enclose a square paved atrium. The main part of the house has two floors: a walled, white-painted lower floor and an upper floor with facades in the shape of two reinforced concrete girders that are the height of the upper floor, over which rhythmically placed transverse purlins bear the felted, corbelled built-up roof.

The original east side of the lower floor was removed during the extension work carried out in the 1970s and a new brick wall was built 65 cm in front of the original façade facing. This allows light into

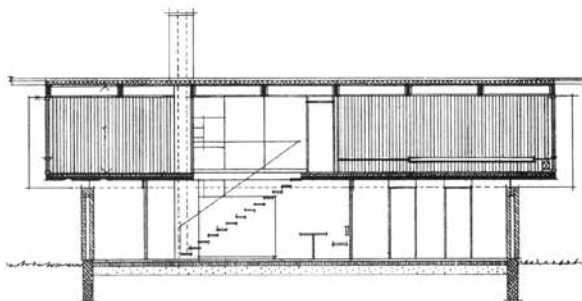
The villa is an outstanding example of Friis & Moltke's architecture. It is also an important part of the history of the development of owner-occupied housing after World War II, when cheaper building materials and personal economic prosperity laid the basis for a construction boom in Denmark's family housing sector.

the area between the main part of the house and the extension wing through an angled light band that runs the entire length of the building. The cantilevered upper-floor gable is made from fixed glass panels that allow the light in, and this is supplemented by light entering through the windows placed high between the concrete girders on the long side of the upper floor.

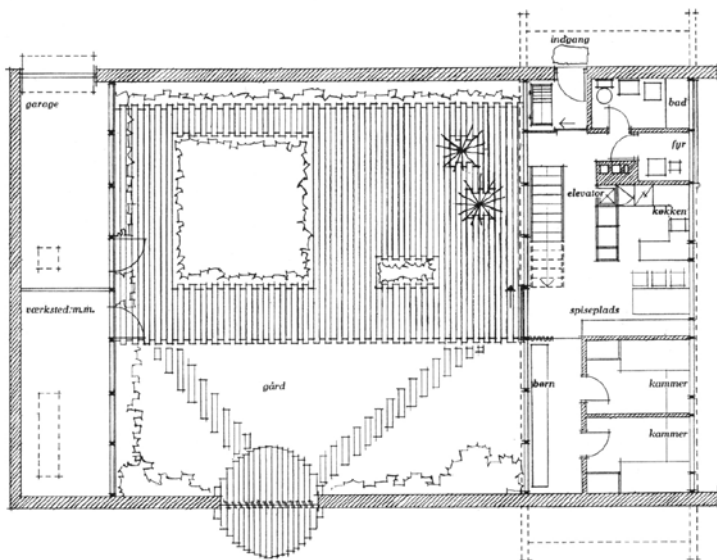
The extension is partially dug down into the terrain and the material corresponds with the raw concrete construction of the upper floor of the main part of the house. The high foundation, walls and fascia merge into one and bear clear traces of lathing as an intended feature of the façade's architectonic expression. The house with extension, annex, garden walls and inner courtyard, together with the garden, were listed in 2008.

Realdania Byg acquired the building in 2011 and has recently completed a meticulous restoration of the property to ensure the preservation of this iconic building for posterity. Today the house is leased for private occupancy with the option of running business from the premises, as was the building's original function.

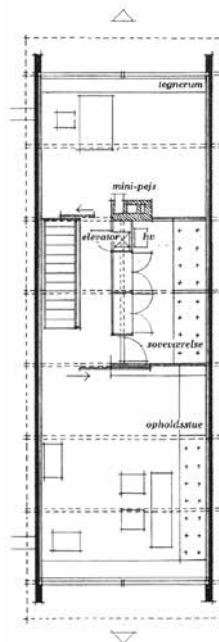
PLANTEGNINGER

Højen 13, Brabrand
1958
Knud Friis' hus
Plan og snit mål 1:250

Stueplan

1. sals plan

LITTERATUR

Michael Sheridan. *Mesterværker*, Strandberg Publishing 2011

Poul Erik Skrivers. *Friis & Moltke*, Arkitektens Forlag 1997

Mogens Stærk og Kirsten Grønborg. *Arkitekternes egne boliger*,
Arkitektens Forlag 2010

Jørgen Rahbæk Thomsen m.fl. *I al enkelhed*, Arkitektskolen i Århus 2004

OM FORFATTERNE

Søren Friis, billedkunstner og arkitekt

Anne Friis, Arkitekt Maa. og underviser i arkitektur og design

© September 2012

Knud Friis' eget hus

ISBN 978-87-92230-45-4

Udgivet af: Realdania Byg

Tekst og redaktion: Anne Friis, Søren Friis og Realdania Byg

English summary translated by LanguageWire

Layout og tryk: OAB-Tryk a/s, Odense

Foto: Adam Mørk

Forsidefoto: Sydfacaden (Adam Mørk).

Bagsidefoto: Både nord- og sydgavlen har et ganske lille
vindue med en indvendig, blåmalet skodde (Adam Mørk).

9 788792 230454

Bygninger er en del af vores kulturarv.
Et håndgribeligt levn, som vores forfædre har givet
videre, og som vi er forpligtet til at værne om.

Realdania Byg A/S er et ejendomsselskab for
udvikling og bevaring. Selskabets formål er at
opbygge og formidle en samling af gode eksempler
på byggestil og arkitektur fra forskellige
tidsperioder og egne i Danmark samt at investere
i udviklingen af eksperimenterende nybyggeri.
Realdania Byg er et helejet Realdaniaselskab.

Se mere på www.realdaniabyg.dk

